

Анна Морозова

ПОСАГ ПРЕДСТАВНИЦІ КОЗАЦЬКОЇ СТАРШИНИ ГЕТЬМАНЩИНИ (НА ПРИКЛАДІ Є. В. КОМАРОВСЬКОЇ)

DOI: 10.5281/zenodo.4394356

© А. Морозова, 2020. CC BY 4.0

*Метою дослідження є запровадження до наукового обігу та аналіз історичного джерела – невідомого реєстру посагу 1772 р. представниці козацької старшини Євдокії Василівни Комаровської, що зберігається в Державному архіві Чернігівської області. Дотепер збереглася невелика кількість подібних документів представників урядової старшини Гетьманщини взагалі й Чернігівського полку зокрема. Опублікований реєстр посагу досліджений вперше, що обумовлює наукову новизну публікації. Під час підготовки публікації методи дослідження добиралися відповідно до мети, і найважливішими виявилися загальнонаукові методи аналізу та дедуції. В археографічній публікації наведений текст реєстру посагу та проаналізований його зміст. З'ясовані обставини складання документа та наведені відомості про осіб, що в ньому згадуються. **Висновки.** Внутрішня будова документа типова для тогочасних реєстрів приданого наречених представників козацької старшини. Майно класифіковане та має свою внутрішню градацію. Серед посагу переважає срібло, коштовний посуд, гроші, прикраси, постільні принадлежності. Вивчення статей реєстру дає змогу відтворити побут представників козацької старшини того часу, визначити рівень достатку родини бунчукового товариша Василя Івановича Комаровського.*

Ключові слова: історичне джерело, козацька старшина, Є. В. Комаровська, посаг, сімейно-шлюбні стосунки.

Одним із актуальних напрямків досліджень українських науковців є соціальна історія, зокрема побутове життя людей різних історичних епох. XVIII ст. стало переломним для Гетьманщини, оскільки тогочасні події змінили долю українського народу, його подальший політичний, соціально-економічний, культурний і духовний розвиток. Це був період остаточної втрати Україною автономії, перетворення на окраїну Російської імперії та знищення державницьких здобутків попереднього періоду національно-визвольних змагань.

У Гетьманщині з другої половини XVIII ст. почали поширюватися норми російського права, які проникали досить повільно. Що стосується шлюбно-сімейних стосунків, то вони в XVIII ст. ґрунтувалися загалом не на нормах російського законодавства, а на традиційних для України зводах права – Литовських статутах, Магдебурзькому та Саксонському праві. Навіть укладений у 1743 р. перший відомий в історії Кодекс українського права «Права, за якими судиться малоросійський народ», ґрунтувався на Литовському статуті та кількох збірниках німецького феодалного права польського походження¹.

Під час укладання шлюбу серйозна увага приділялася посагу нареченої. Посаг жінок, котрі належали до козацької старшини Гетьманщини XVIII ст., був досить вагомим, що підтверджують публікації початку XX ст. Так, відомий історик та

¹ Петренко І. М. Шлюбно-сімейні відносини козацької еліти Гетьманщини XVIII ст. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вип. XIV. Серія: Історія: Збірник наукових праць / За ред. проф. П. С. Григорчука. Вінниця, 2008. С. 16.

архівіст В. Модзалевський оприлюднив реєстр приданого, що отримала Параскевія Андріївна Товстоліс під час одруження зі Стриєвським і який вона сама складала вже напередодні її другого шлюбу з Федором Лаврентійовичем Ханенком (пом. після лютого 1744 р.)². А ось оприлюднений невідомим автором посаг дочки іваницького сотника Прилуцького полку Павла Миницького був також складений нею самою, але вже після смерті чоловіка для вирішення спірних майнових питань із його братами³.

Пропонований нижче документ виявлений у фонді Городнянської дворянської опіки в справі про оскарження права Євдокії Василівни Туманської розпоряджатися рухомим і нерухомим майном, що залишилося після смерті її першого чоловіка – бунчукового товариша Петра Семеновича Лизогуба (бл. 1736 р. – 19 серпня 1780 р.). Реєстр посагу, укладений 13 лютого 1772 р. бунчуковим товаришем Василем Івановичем Комаровським, відповідав усім тогочасним нормам щодо його форми та змісту. На відміну від вище зазначених реєстрів посагу, цей – зразок документа, що укладався батьком нареченої напередодні вінчання.

Як зазначають сучасні дослідники епохи Гетьманщини, посаг дівчини, яка належала до української еліти, складався з ікон, столового срібла, дорогого пояса, зброї, коштовностей (ланцюжки, намиста, головні убори, сережки тощо), одягу, включаючи шуби, постільного приладдя, скатертей, ковдр, підбитих хутром, дорогих тканин (камка, золотий оксамит та ін.), ліжка, перин, килимів, фіранок, дзеркал, кубків, вилок, чашок, тарілок⁴. Не став винятком і посаг Євдокії Комаровської.

На цьому ж реєстрі посагу наречений Петро Семенович Лизогуб записав його «віновний запис»: «1772 году февраля 15-го дня по сему реестру вишеписанные деньги 5 тысяч рублей, серебро, медь, цене и протчое все имение от г-на бунчукового товарища и комисара черниговского Василя Ивановича Комаровского в посаг за дочерью его, г-на Комаровского, Евдокиєю Васильевною я принял целостно, а напротив того оной дочери его Евдокии Васильевне по силе прав малороссийских записую в вено правное село мое Буровку з жилим двором и подданныческими дворами и угоди, к оному селу по Высочайшей грамоте принадлежащими как оние в положении своем находятся, и для того сей реестр з сим же моим записом на первых роках имено до книг земских повету Черниговскаго ко уписанию в оние книги и ко утверждению в силе прав при доношении представить и с оних для вида и твердости дозволяю взять прописанному г-ну Комаровскому означенной дочери его Евдокии Васильевне урядовую выпись в чем при печати моей и при упрощенных мною свидетелях на сем и подписуюсь.

Бунчуковий товарищ Петр Лизогуб».

Реєстр посагу та «віновний запис» були підписані та скріплені печатками свідків: бунчукового товариша Павла Дебогорія-Мокрієвича та військових товаришів Василя Кричевського й Романа Марковича⁵.

Отже, опис приданого дозволяє зрозуміти, що цінували в Україні за часів Гетьманщини, яким був рівень достатку в родинах козацької старшини.

Документ друкується за правилами передавання текстів кириличних джерел популярним методом зі збереженням фонетичних і стилістичних особливостей. Без застережень доповнено скорочені слова, внесено в рядок виносні літери. Суцільний текст розбито на абзаци та речення і відповідно проставлено розділові знаки.

² Модзалевский В. Приданное знатной малорусской пании XVIII в. и расход на ее похороны и поминки. *Киевская старина*. 1904. № 12. С. 143–146.

³ Список приданого, полученного дочерью иваницького сотника Павла Миницького, при виході в 1748 г. за в. канц. Петра Стороженка. *Киевская старина*. 1901. № 6. С. 145–147.

⁴ Таирова-Яковлева Т. Г. Повседневная жизнь, досуг и традиции казацкой элиты украинского гетманства. Режим доступу: <https://cutt.ly/NfCbQ4e> (дата звернення – 29.09.2020).

⁵ Державний архів Чернігівської області. Ф. 1089. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 26–26 зв.

13 лютого 1772 р. – «Реестр, сколько чего от мене нижеподписавшагось при выдачи дочери моей Евдокии Васильевни в замужье за г-на бунчукового товарища Петра Семеновича Лизогуба дано з денег, сребра, платья и протчего по нижеписанной цени, которая положена недвойно, но только как что исправлено»⁶

1

Икон две: одна Спасителя, а другая Богоматере – цена шесть рублей.

2

Денег готових сребной монеты пять тысяч рублей.

3

3 посуды сребной

Чарок, колпачков шротованих 12 проби пятнадцатой, в коих весу 21 лот; цена – 14 рублей 70 копеек. А в оних на днах летери положении В:К:

Чарок цапованих 12 проби 13-й, в них весу 27 лотов, цена – 16 рублей 20 коп. под летерами А:Т.; то есть Андрея Тарасевича.

Чарок, колпачков 12, в них весу лотов 17 проби 12-й, цена – 12 рублей под летерами В:К:

Кубков ашпурской работы 12 проби 14-й, в них весу 2 фунта 25 лотов, цена – 62 рубля 30 копеек под летерами В:К:

Карватка под гербом Борковского, в ней весу фунт и 6 лотов проби 10-й, цена ей – 20 рублей.

Кубков два гданьской работы сутопозолоченных, в них весу 30 лотов проби 14-й, цена – 13 рублей.

Кубочок с кришкою пестропозоловенный проби 12-й, в нем весу 11 лотов с половиною под летерами В:К.; цена оных 9 рублей 80 копеек.

Пакал с кришкою, в нем весу 18 лотов пробы 14-й, цена 12 рублей 60 копеек; под летерами В:К:

Чайник, в нем весу фунт и 12 лотов проби 12-й, цена оному 26 рублей 40 копеек.

Сахарница, в ней весу 25 лотов проби 12-й, цена оному 15 рублей.

Кофейник, в нем весу фунт и 29 лотов проби 12-й, цена оному 36 рублей и 60 копеек; под летерами В:К:

Сколочник, в нем весу 25 лотов проби 12-й; цена оному 15 рублей; под летерами В:К:

Ложечка-ситце, цена оной 2 рубля.

Ложка креденсова, в ней весу 8 лотов проби 12-й, цена ей 6 рублей.

Ложек 12, в них весу фунт и 25 лотов, позлоцаних и проби 12-й, цена оним 40 рублей.

Ложечок заедчаних пять и виделка одна проби 12-й весом шесть лотов под летерами В:К.; цена оним 3 рубли 60 копеек.

Подносов два сребних, весу в одном большом фунт и 12 лотов, а в другом, меньшом, – фунт четири лоти и два золотники проби 12-й, цена оним 48 рублей 40 копеек.

Чайник мрамуровый с кришкою ценною под летерами В:К.; цена оному 10 рублей.

Чайник индейского дерева под сребро оправлен, в коем весу сребра 15 лотов и золотник, под летерами В:К.; цена оному 20 рублей.

Поднос финижяний з 20 чарками финижяними ж белими, цена 30 рублей.

Подносчик, сердцем зделанный, финижяный з чаркою финижяною. Цена 7 рублей.

Подносчик кругленький блакитный финижяний з трема чарками блакитними ж финижяними ж; цена 15 рублей.

⁶ Заголовок документа.

4

3 посуды медной

Кофейник и молочник медные, цена оным 2 рубли 90 копеек.

Коска меде желтой большая, цена ей 12 рублей, фанерка ж меде желтой, цена оной рубль.

Чайник желтой же меде, цена оному рубль 90 копеек.

Поднос железный лаковый, цена оному 3 рубли 50 копеек.

Лихтарей мосенжных четири, коим цена 3 рубли 40 копеек.

Кандейка желтой меде, цена оной 2 рубли 95 копеек.

5

3 посуды ценной

Блюд больших шесть, а меньших шесть, в коих весу 5 фунтов, цена 12 рублей.

Передачек круглых 12, в коих весу 57 фунтов, цена 19 рублей 20 копеек.

Талерок глубоких 24, в коих весу 30 фунтов, цена 8 рублей 40 копеек.

Ножей лепской работы 2 дюжина, цена оним 6 рублей.

6

3 убору женского

Дукат один золотой в сто рублей.

Перел 18 шнуров урлянских, цена оним 150 рублей.

Перстенок рубиновый з маленькими алмазы, цена оному 15 рублей.

Перстенок жабику черного, цена оному 10 рублей.

Серги финифяние з рубинчиками, цена оним 12 рублей.

Серьги алмазные, цена им 150 рублей.

Перстень с камнем топазеею, осипан рубинами, цена оному 30 рублей.

Перстенок алмазный, цена оному 100 рублей.

Кольце золотое одно, цена оному 3 рубли 50 копеек.

Мушка з рубинчиком одна, цена ей рубль 50 копеек.

7

3 одежды и платья белого

Реброн з юпкою гатласу цветчастого голубого, цена 70 рублей.

Реброн з юпкою грезети великотравной зеленой, цена 45 рублей.

Юпка и копточка злотоглаву алого, цена 120 рублей.

Карсет по белой тафе гаптований, цена 15 рублей.

Копта з юпкою канавацу менионого, цена 30 рублей.

Реброн злотоглаву кривавого цветчастого по штафе з сеткою сребною кругом, цена оному 150 рублей.

Копта з юпкою перчевая по камере гранатовой, цена 75 рублей.

Кунтуш белокусу алого з сеткою сребною, цена 30 рублей.

Кунтуш гразеты попелятой з сеткою золотою, цена 50 рублей.

Юпка канавацу кофейного, цена 18 рублей.

Юпка с кокточкою цветчастие полуштофовие зеление, цена 12 рублей.

Юпка камфи красной и копта той же красной полочастой, цена 20 рублей.

Юпка и копта ситцевие, цена 15 рублей.

Юпка штофу кофейного французского гладкого, цена 27 рублей 60 копеек.

Карсет штофу белого французского разноцветного, цена оному 2 рубля 40 копеек.

Карсет ситцевий лентою алою полутабинковою обложенный, цена оному рублю 50 копеек.

Копточка галанского холста, цена ей 50 копеек.

Юпка черной камфи, цена ей 12 рублей.

Копточка и юпка полутабинку алого, цена ей 30 рублей 50 копеек.

Копта и юпка штофу разноцветного французского, цена 35 рублей.

Копта и юпка штофу разноцветного по жолтом полю, цена 58 рублей.
Тафи черной два, хвартушка и две мантилии, цена оним 14 рублей.
Мантиля злотоглавна посребном белом полю разноцветна, горностоями опушенная, подшитая сибирками; цена ей 70 рублей.
Мантиля парчева по блакитном полю опушенная себирками черными, цена ей 35 рублей.
Мантиля бархату алого флиоренского, опушенная куницами, цена ей 25 рублей.
Мужа з перя, цена 2 рубли 50 копеек.
Две мантилии тафяние алие легкие, обложенные блондом, цена оним 15 рублей.
Шуба парчи белой кветчастой, соболями подшитая, цена оной 200 рублей.
Шуба лисяя завойкова, штофом разноцветним покрита, цена ей 120 рублей.
Шуба лисяя ж шлямова, перевелем разноцветним покрита приношенная, цена ей 19 рублей.
Шубейка заяча, камфою гранатовою покрита, цена ей 12 рублей.
Трегалчики флиоровие два, цена оним 3 рубли.
Платков бумажних три, цена оним каждой по 90 копеек, всего денег 2 рубли 70 копеек.
Платков кесейних два, цена оним 2 рубля 60 копеек.
Платков шолкових разных десять, цена оним 30 рублей.
Колпаков белых четири, цена оним рубль 20 копеек.
Перчатки лайковие, цена оним 50 копеек.
Чулков валених две пари, цена оним рубль 40 копеек.
Башмаков парчевих четири пари да бархатных одна пара, цена оним 12 рублей.
Башмаков шолкових две пари, коим цена 2 рубля.
Пражек пара сребных пробы 14-й, цена оним 8 рублей.
Платок заедчаный один, цена рубль 20 копеек.
Рубашек галанского холста 11, цена 23 рубли.
Рубашек тонкого холста 30, цена оним 18 рублей.
Скатертей шлионских 2, цена им 16 рублей, а расхожих 6, цена оним 12 рублей.
Сервет 30, цена оним 3 рубли.
Утиральников пять, цена оним рубль 30 копеек.
Холста галанского штучок две, цена оному 46 рублев.

8

3 постеле

Ложко железное тульской работы, цена оному 20 рублей.
Пуховик один, подушок больших три, а меньших четири, цена всему тому 25 рублей.
Простира галанского холста одна, цена ей 5 рублей, московского две, цена им 4 рубли, а третья своей работы в 2 рубли.
Наволочок полутабинновых шесть, холста галанского семь, с тонкого холста ж семь, итого 20; цена оним 51 рубль 20 копеек.
Колдри гатласу кветчастого алого з лиштвами полутабинновими алими ж; цена оной 48 рублей 20 копеек.
Колдра долевая кветчастая, цена оной 20 рублей.
Колдра вибойкова, цена ей 8 рублей.
Повилион штофу белого французского гладкого з простирою галанского холста, цена 140 рублей.
Павилион другой читцевий, цена оному 20 рублей.

З поизду

Берлин четвероместный, сукном зеленим систовим вибитой, цена оному 150 рублей.

Берлин другой, вибитой красним трипом, цена оному 100 рублей.

Коляска спальня на тройку, цена оной 50 рублей.

Цуг лошадей темногнедых, цена оним 180 рублей.

Тройка лошадей сивих, цена оним 45 рублей.

Хомутов наборних з лейцами и уздечками шесть, цена оним 60 рублей.

Шор ременных нових шестерня з лейцами и кантарами, цена оним 25 рублей.

Хомутов московской работы три без набору з лейцами и кантарами, цена оним 4 рубли 50 копеек.

Итого всей суммы на 8541 рубль 65 копеек.

Оной подленный реестр по листам подписан тако

К сему реестру комисар черниговский бунчуковый товарищ Василь Коморовский при печати подписался

М. П.

Держархів Чернігівської області. Ф. 1089. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 23–26. Рукопис. Засвідчена копія.

REFERENCES

Modzalevsky, V. (1904). Pridannoe znatnoj malorusskoj panii XVIII v. i raskhod na ee pokhorony i pominki [Dowry of a noble little Russian Pania of the 18th century and expenses for her funeral and Wake]. *Kievskaja starina – Kyiv antiquity*. 12. 143–146.

Petrenko, I. M. (2008). Shliubno-simeini vidnosyny kozatskoi elity Hetmanshchyny XVIII st. [Marriage and family relations of the Cossack elite of the Hetmanate of the 18th century]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Vyp. XIV. Serii: Istorii: Zbirnyk naukovykh prats – Scientific notes of the Mykhailo Kotsiubynsky Vinnytsia State Pedagogical University. Issue XIV. Series: History: Collection of scientific works*.

Spisok pridanogo, poluchennogo docheryu ivaniczkogo sotnika Pavla Minitskogo, pri vykhode v 1748 g. zamuzh za v. kancz. Petra Storozhenka [List of the dowry received by the daughter of Ivanytsia Sotnyk Pavlo Minytsky, when she married the military clerk Petro Storozhenko in 1748] (1901). *Kievskaja starina – Kyiv antiquity*. 6. 145–147.

Tairova-Yakovleva, T. G. (2016). Povsednevnyaya zhizn, dosug i traditsii kazatskoj elity ukrainskogo getmanstva [Daily life, leisure and traditions of the Cossack elite of the Ukrainian Hetmanate]. Retrieved from: <https://cutt.ly/NfCbQ4e>.

Морозова Анна Валеріївна – кандидатка історичних наук, головна спеціалістка відділу використання інформації документів, Державний архів Чернігівської області (вул. Мстиславська, 2, м. Чернігів, 14000, Україна).

Morozova Anna V. – Ph.D. in Historical Sciences, Chief Specialist of the Use of Document Information Department, State Archives of Chernihiv Oblast (2 Mstyslavska St., Chernihiv, 14000, Ukraine).

E-mail: morozovaanna1969@gmail.com

DOWRY OF THE REPRESENTATIVE OF THE COSSACK OFFICERS OF HETMANATE (ON THE EXAMPLE OF YE. V. KOMAROVSKA)

Abstract. The article aims to introduce into the scientific circulation and to make an analysis of the historical source – an unknown register of the dowry of 1772 of a representative of the Cossack officers Yevdokiia Vasylivna Komarovska. The register of dowry is stored in the State Archives of Chernihiv Region. Up till now, a small number of similar documents of the government officers of the Chernihiv Regiment were known. The published register of the dowry was studied for the first time, which determines **the scientific novelty of the publication**. In preparing the publication, **the research methods** were selected in accordance with the purpose, and the most important were general scientific methods of analysis and deduction. The archeographic publication contains the text of the dowry register and analyzes its content. The circumstances of the document have been clarified and information about the persons mentioned in it has been provided. **Conclusions.** The internal structure of the document is typical for the registers of dowry representatives of the Cossack officers. The property is classified and has its own internal gradation. Among the dowry is dominated by silver, valuable utensils, money, jewelry, bedding. The study of the articles of the register makes it possible to recreate the life of the representatives of the Cossack officers of that time, to determine the level of wealth of the family of Bunchuk's comrade Vasyl Ivanovych Komarovskiy.

Key words: historical source, Cossack officers, Ye. V. Komarovska, dowry, marital and family relations.

Дата подання: 9 жовтня 2020 р.

Дата затвердження до друку: 16 листопада 2020 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Морозова А. Посаг представниці козацької старшини Гетьманщини (на прикладі Є. В. Комаровської). *Сіверянський літопис*. 2020. № 6. С. 36–42. DOI: 10.5281/zenodo.4394356.

Цитування за стандартом APA

Morozova, A. (2020). Posah predstavnytsi kozatskoi starshyny Hetmanshchyny (na prykladі Ye. V. Komarovskoi) [Dowry of the representative of the Cossack officers of Hetmanate (on the example of Ye. V. Komarovska)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 6, 36–42. DOI: 10.5281/zenodo.4394356.

